

Maija-Stiina Tuloisela-Rutanen

**”JOKAISEN YKSITYISEN ON SEN VUOKSI
KOETETTAVA TEHDÄ PARHAANSA”**

Henkilökohtaisesta hygieniasta 1930-luvun Kotiliesi-lehdissä

TIIVISTELMÄ

Maija-Stiina Tuloisela-Rutanen
”JOKAISEN YKSITYISEN ON SEN VUOKSI KOETETTAVA TEHDÄ PARHAANSA”
Henkilökohtaisesta hygieniasta 1930-luvun Kotiliesi-lehdissä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Marraskuu 2023

Tutkielmassa tarkastellaan Kotiliesi-lehdissä 1930-luvulla julkaistuja artikkeleita, joissa kirjoitetaan henkilökohtaisesta hygieniasta. Mukaan tutkimukseen on otettu vain asia-artikkelit. Fiktiiviset kirjoitukset ja mainokset on jätetty analysoinnin ulkopuolelle. Tarkastelun kohteena oleva vuosikymmen on voimakasta hygieniavalistuksen aikaa. Tuberkuloosia vastaan taisteleva vaikutti osaltaan hygieniavalistuksen järjestelmällisyyteen ja sen liittymiseen kansalaiskasvatukseen. Tutkielmassa kiinnostus suuntautui paitsi siihen, mitä henkilökohtaisesta hygieniasta kirjoitettiin, niin myös siitä oltiin kiinnostuneita, miten siitä kirjoitettiin.

Analyysimenetelminä käytettiin sisällönanalyysiä ja diskurssianalyysiä. Mitä-kysymykseen vastattiin sisällönanalyysillä. Diskurssianalyysin apuna käytettiin sisällönanalyysiä miten-kysymykseen vastatessa. Sisällönanalyysit olivat aineistolähtöisiä, mutta analyysin edetessä tuli mukaan teoriaohjaavuutta. Ensimmäinen analyysi tuotti neljä teemaa. Toisen analyysin tuloksena oli viisi diskurssia. Neljä diskursseista – isänmaallisuus ja kansanterveyden edistäminen, järkiperäisyys, vastuu ja henkilökohtainen hygienia osana terveydenhoidon kokonaisuutta - olivat keskenään vahvasti yhteydessä ja niissä näkyi tuberkuloosin vastustamistyön vahva vaikutus. Viides diskurssi Kauneusarvot, esteettisyys ja hyvinvointitunne poikkesi muista diskursseista painottaen kauneudenhoitoa, vaikkakin senkin perusta oli henkilökohtaisessa hygieniassa. Tutkielman tuloksena saadut teemat ja diskurssit myötäilevät 1930-luvun valistusaineistoa. Kotiliesi oli omalta osaltaan asiantuntijoiden tuella mukana kansalaiskasvatuksessa valistaessaan perheenemäntiä henkilökohtaisen hygienian noudattamisessa.

Avainsanat: hygienia, henkilökohtainen hygienia, Kotiliesi, 1930-luku

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	5
1.2 Kotiliesi lähteenä.....	6
1.3 Aiemmat tutkimukset.....	7
1.4 Tutkimusmenetelmät	8
2 TAUSTATEEMAT	9
3 DISKURSSIT	12
3.1 Isänmaallisuus ja kansanterveyden edistäminen	12
3.3 Vastuu.....	14
3.4 Henkilökohtainen hygienia osana terveydenhoidon kokonaisuutta	18
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	19
5 LÄHTEET	22
6 TUTKIMUSKIRJALLISUUS	22

1 JOHDANTO

Tämän tosiasian edessä meidän on myönnettävä, että meillä Suomessa on puhtauteen nähden vielä paljon parantamisen varaa. Jokaisen yksityisen on sen vuoksi koetettava tehdä parhaansa, jotta tässä suhteessa vähitellen pääsisimme sivistyskansojen joukkoon.¹

Näin kirjoittaa filosofian maisteri Niilo A. Vappula Kotiliedessä vuonna 1936. Hän tuo esille artikkelissa, että sivistysvaltioilla on olemassa keinot, millä täit pidetään kurissa. Suomessa tilanne ei hänen mukaansa ollut kyllin hallinnassa, vaan täit levittäessään tauteja aiheuttivat liian paljon kuolemanvaaraa ja sairautta sekä heikensivät hyvinvointia.² 1800-luvun lopulta terveystietä toteutettiin puhtauden ideaalista käsin. Ajattelu korostui 1930-luvulla ja vuosikymmentä kutsutaan myös terveiden elämäntapojen vuosikymmeneksi.³ Jotta pääsisin lähelle sitä todellisuutta, missä valistus ja kansalaiset kohtasivat, päädyin selvittämään henkilökohtaisesta hygieniasta kirjoittamista vuosien 1930–1939 Kotiliesi-lehdissä.

Suomen väkiluku oli vuoden 1929 lopussa 3 435 300 henkilöä ja kymmenen vuotta myöhemmin 3 699 700.⁴ Maaseudulla asui 1920- ja 1930-luvuilla 80 % väestöstä. Miltei 70 % suomalaisista sai elantonsa maataloudesta.⁵ Teollisuus ja etenkin metsäteollisuus kehittyi 1930-luvulla niin, että Suomen viennistä 85 % muodostui metsäteollisuuden tuotannosta. Maa oli maailman kärjessä paperinviejänä.⁶ Ennen 1930-luvun jälkipuoliskon talouden nousukautta oli koettu kovia. Vuonna 1929 alkanut maailmanlaajuinen lama ulottui 1930-luvulle. Siitä toipuminen kesti kauan, vaikka pahin vaihe ohitettiin vuonna 1932.⁷ Häkkisen mukaan lama ei vaikuttanut kansanterveyteen dramaattisesti, vaikkakin terveydentila erityisesti lamasta eniten kärsivillä alueilla heikkeni jonkin verran. Kuolleisuus pysyi aiemmalla tasolla. Ravitsemukseen lama vaikutti aiheuttaen alipainoisuutta. Taustalla oli vähäinen ja yksipuolinen ravinto, puutostaudit sekä suolistolaiset.⁸

Vuosikymmen oli kuitenkin terveyden- ja sairaanhoidon kannalta Suomessa haastava. Tuberkuloosi oli edelleen vaikea ongelma, vaikkakin edistystä sen leviämisen hillitsemiseksi oli saavutettu.

¹ Vappula, 'Vaateäistä ja sen merkityksestä tautien levittäjänä', KL, 1.6.1936, 472.

² Vappula, 'Vaateäistä ja sen merkityksestä tautien levittäjänä', KL, 1.6.1936, 459.

³ Kuusi 2003, 47.

⁴ Tilastokeskus, Väestö ja yhteiskunta, Väkiluvun kehitys vuodesta 1749.

⁵ Tuomaala 2004, 92.

⁶ Laakso & Loikkanen 2004, 62.

⁷ Kuisma 2007, 39–40.

⁸ Häkkinen 2015, 55–67. Häkkisen mukaan, koska yhteiskunta kykeni laman aikana toimimaan ja sosiaalisia tukitoimia oli, niin päästiin syvimmän laman ohi.

Rokotuksia tuberkuloosin torjumiseksi ja antibiootteja ei ollut vielä ja huomio kiinnitettiin erityisesti tartuntojen ehkäisyyn.⁹

1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Kiinnostuksen kohdettani henkilökohtaisesta hygieniasta halusin selvittää naisten yleisaikakauslehden¹⁰ kautta. Minua kiinnosti, miten ei-ammattilaisille kirjoitettiin hygienian ylläpitämisestä ja parantamisesta sekä minkälaisia oikeutuksia esitettiin käsitellyille asioille. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä henkilökohtaisesta hygieniasta kirjoitettiin Kotilieden artikkeleissa?
2. Miten henkilökohtaisen hygienian noudattamista perusteltiin Kotilieden artikkeleissa?

Rajasin käsittelyn 1930-lukuun. Vuosikymmenen alku oli lama-aikaa, josta selvittiin kokonaisuutena aika nopeasti. Noususuhdanteen kautta siirryttiin sotaa ennakoiviin aikoihin ja vuosikymmenen viimeisen kuukauden alkaessa syttyi sota.¹¹ Ennen kaikkea kyseinen vuosikymmen oli aikaa, jolloin ennaltaehkäisevä terveydenhoito oli lääketieteellisen toiminnan valtavirtaa.¹²

Tutkielmani keskeinen käsite on henkilökohtainen hygienia. Hygienia oli terminä käytössä jo valistuksen aikana ja se oli lähinnä yksilöllisten terveysohjeiden jakamista. Dietetiikka ja hygienia olivat samoja tarkoitusperiä ajavia asioita ja niistä puhuttiin synonyymeinakin. Erona oli kuitenkin se, että dietetiikka oli elämäntapa, kun taas hygienia oli enemmänkin elämän ohjailua.¹³

1800-luvun lopulla alkanut ja 1900-luvulla jatkuneella hygieniaprojektilla oli kolme toimintalinjaa. *Yksilökohtainen hygienia* oli elintapojen kohentamista. Henkilökohtainen hygienia oli osa sitä. *Yleisellä hygienialla* pyrittiin muokkaamaan terveellisempää elinympäristöä. *Sosiaalihygienia* pyrki tuomaan esille alempien sosiaaliluokkien epäkohtia ja puhui niiden parantamisen puolesta. Mikään näistä ei ollut erillinen kokonaisuutensa, vaan ne olivat sidoksissa toisiinsa monella tavalla.¹⁴ Esimerkiksi sosiaalihygienian tavoitteisiin kuului asumisen, ravitsemuksen ja työelämän

⁹ Härö 1992, 170, 185. Suomessa tuberkuloosirokotukset alkoivat vuonna 1941 ja antibiootteja tuberkuloosin hoitoon alettiin käyttämään vuonna 1947.

¹⁰ Turunen 2011, 45.

¹¹ Kuisma 2007, 39–40.

¹² Harjula 2007b, 39.

¹³ Mikkeli 1995, 17–21. Dietetiikassa oli kyse ennen kaikkea ruumiintoimintojen tasapainon ylläpitämisestä.

¹⁴ Harjula 2007b, 39.

muuttaminen.¹⁵ Vähitellen hygienia alkoi tarkoittaa puhtautta.¹⁶ Jauho ilmaisee asian lähes runollisesti, kun hän pohtii, että henkilökohtainen hygienia toteutuu ihmisen iholla ja edellyttää omaa suojautumista ja vahvistamista.¹⁷ Aivan erilaista tapaa 1929-1930-luvuilla poistaa terveysongelma edusti rotuhygienia, joka katsoi kansanterveysongelman ratkaisun olevan degeneroitujen henkilöiden eliminoiminen.¹⁸

1.2 Kotiliesi lähteenä

Lähteenäni ovat Kotiliesi-lehtien henkilökohtaista hygieniaa käsittelevät artikkelit vuosina 1930–1939. Tuona aikana lehtiä ilmestyi 220. Niistä löytyi 60 henkilökohtaista hygieniaa käsittelevää artikkelia. Osa artikkeleista oli kokonaan henkilökohtaista hygieniaa käsitteleviä, mutta joissain hygienia oli vain osana kokonaisuutta. Lisäksi oli lukijakysymyksiin annettuja vastauksia.¹⁹

Lehden perustaminen oli osa kehitystä, joka oli alkanut 1800-luvun viimeisenä vuosikymmenenä. Silloin alettiin julkaista erilaisia naisjärjestöjen lehtiä. Tultaessa 1920-luvulle kotien merkitys osana maan kokonaistaloutta ymmärrettiin. Arvostettiin sitä, että kodit saattoivat vaikuttaa ratkaisevasti kansalaisten terveyteen ja 'henkiseen kuntoon'. Ensimmäinen naisten kuluttajalehti oli Vid hemmets härd, joka ilmestyi 1897–1898. Muutama muukin vastaavanlainen lehti yritti markkinoille ennen vuotta 1922, jolloin WSOY alkoi julkaista Kotiliesi-lehteä. Lehden tavoitteena oli olla kotitalousväen ammattilehti. Ilman merkittävää kilpailua Kotilieden levikki kasvoi voimakkaasti.²⁰ Kotiliesi oli suunniteltu sekä kaupunkilais- että maalaiskotitalouksien naisille, vaikka sillä oli enemmän maalaiskotien lehden leima.²¹ Lehden profiilissa oli vahvana hyöty ja valistus.²² Levikin kasvu jatkui

¹⁵ Jauho, 2007, 380.

¹⁶ Mikkeli 1995, 170.

¹⁷ Jauho, 2007b 345.

¹⁸ Harjula 2007b, 54; Mattila 2011, 64; Hietala 2009, 14–15. Hietala on selvittänyt rotuhygienian historiaa ja toteaa, että rotuhygienian syntyyn vaikutti huoli väestön degeneraatiosta.

¹⁹ Käytän tutkielmassa kaikista lähteistäni tekstissä yksinkertaista nimitystä artikkeli, vaikka mukana on neljä lukijakysymystä ja niihin annetut vastaukset.

²⁰ Malmberg 1991, 193–200. Ensimmäisen numeron levikki oli joulukuussa 1922 9500. Vuonna 1925 levikki oli 52 850. Töyry 2005, 247–249, 260. Kotilieden palvelutehtävänä on kodinhoidon ohjeiden tarjoaminen.

²¹ Malmberg 1991, 200–203.

²² Malmberg 1991, 203–206; Aunila 2020, 63–64, 254. Päätoimittaja Wiherheimo kuvasi Kotilieden vaiheita Kalevalan naishahmojen kautta. Ensimmäinen vaihe (1922–1939), joka kesti toiseen maailmansotaan asti oli Louhen aikaa. Se oli naisten aseman parantamisen aikaa. Sodan syttyttyä tuli Lemminkäisen äidin aika (1939–1945) ja se oli naisille uhrautumisen aikaa. Omat lähteeni ovat Louhen ajalta. Sodan syttyminen ei näkynyt hygieniaan liittyvissä artikkeleissa.

lähes 1950-luvulle asti. Siitä voidaan sanoa hyvällä syyllä, että se on suomalaisen lehtimaailman instituutio.²³

Kunkin vuoden artikkelit oli vuoden päätyttyä koottu Kotiliedessä yhteen siten, että ne olivat luokiteltu eri aihepiirien mukaan. Terveysten- ja sairaanhoidon ja ruumiinkulttuurin -otsikon²⁴ alta löytyi pääosa artikkeleista, joissa käsiteltiin henkilökohtaista hygieniaa. Varmistin edelleen henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvillä hakusanoilla, löytyykö muista aihepiireistä kriteerien mukaisia artikkeleita. Löysin näin vain kaksi artikkelia. Tämä varmisti, että henkilökohtaista hygieniaa käsittelevät artikkelit olivat pääosin oikean otsikon alla.

Kotilieden toimitus oli pieni 1960-luvulle asti, mutta lehti panosti vakituisiin avustajiin ja tilapäisiin asiantuntijoihin, jotka olivat alansa parhaita Suomessa. Lehden täyttäessä kymmenen vuotta 1932 todettiin, että asiansa tuntevat ja kokeneet avustajat olivat hyvin tärkeitä. He olivat lehden mukaan aina valmiina kirjoittamaan lehteen pyydettyä. ”Vakinaisten lisäksi on lukuisa joukko yhteiskunnallisessa elämässä muuten huomattuja henkilöitä rikastuttanut lehden sisältöä. Muistavathan lukijamme monen yliopistomme professorin, tunnetun pappismiehen, nuorison opettajan, lääkärin, [...]”²⁵ Lähteenäni olevien tekstien kirjoittajina oli lääkäreitä, sairaanhoitajia ja voimistelunopettajia. Artikkeleissa kaikki nimellään kirjoittaneet olivat avustajia. Lähteistäni suurin osa (46/60) oli kirjoitettu omalla nimellä. Muut oli kirjoitettu nimimerkillä (12) tai nimettömänä (2). Nimimerkillä kirjoittaneet saattoivat olla joko avustajia tai toimituskunnan jäseniä.²⁶

1.3 Aiemmat tutkimukset

Kotiliettä on käytetty lähteenä ainakin kahdessa väitöskirjassa, jotka ovat molemmat kiinnostavia aiheeni kannalta. Aikasalo tutki vuosien 1920–1960 Kotiliesiä naisten vaatevalintojen ja pukeutumishjeiden näkökulmasta. Aunila tutki sota-ajan lehtiä selvittäen, miten lehdissä rakennettiin ja tuotettiin naiseutta.²⁷

Sisällöltään lähellä aiheitani olevia tutkimuksia, joissa käytettiin lähteinä lehtiä, löysin kaksi. Jauhon väitöskirjassa yhtenä kolmesta aineistosta oli Terveystoimituslehdet vuosilta 1889–1930. Tämän

²³ Aikasalo 2001, 15, 21. Levikki oli 1920-luvun lopulla 87 000; Aunila 2020, 104. Levikki oli vuonna 1939 121 826.

²⁴ Vuosina 1930–1935 aihepiirin nimi oli Terveysten- ja sairaanhoito.

²⁵ Gebhard, ’Kotiliesi viettää syntymäpäivää’, KL, 01.11.1932, 859.

²⁶ Aunila 2020, 60–63.

²⁷ Aikasalo 2001; Aunila 2020.

aineiston käyttö liittyi itsehoidon käytäntöön ja oman terveydenhoidon hallintaan. Terveydenhoitolehti kansantajuisena yleisvalistuslehtenä oli tutkijan mielestä sopiva tutkimuksen lähteeksi.²⁸ Lehtonen tutki kahden suomalaisen terveydenhoitolehden huolia hygieniasta. Lähteinä olivat Suomen terveydenhoitolehti ja Tidskrift för hälsovård vuosilta 1889–1900. Hygienia käsitettiin Lehtosen tutkimuksessa aiemmassa laajemmassa merkityksessään eli terveydenhoito-oppina, joka on oppi ihmisen terveellisestä elämästä ja terveellisen elämän ehdoista.²⁹

1.4 Tutkimusmenetelmät

Käytin analyysimenetelminä sekä sisällönanalyysiä että diskurssianalyysiä. Sisällönanalyysi voi olla joko aineistolähtöistä tai teorialähtöistä. Tämän tutkimuksen analyysi on lähtökohtaisesti aineistolähtöistä.³⁰ Tunteamani teorialatua on käytetty jonkin verran apuna analyysin edetessä, joten prosessissa on piirteitä teoriaohjaavasta analyysistä.³¹ Diskurssitutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat keskenään toisiinsa kietoutuvat kielenkäyttö ja sosiaalinen toiminta. Kielenkäytöllä voidaan rakentaa sosiaalista todellisuutta.³²

Koska sisällönanalyysi pelkistetyimmillään järjestää ja kuvaa aineistoa³³, riitti se sellaisenaan analyysin ensimmäiseen vaiheeseen eli mitä-kysymykseen vastaamiseen. Artikkelit pyrin lajittelemaan teemoittain, mutta lopulta analyysi tuotti tuloksen, että sama artikkeli saattoi sisältää useampaa teemaa. Kysymykseen, miten henkilökohtaista hygieniää perusteltiin, hain vastausta diskurssianalyysillä ja apuna käytin sisällönanalyysiä. Analyysiyksikkönä oli lause, useampi virke tai ajatuskokonaisuus. Aineisto pelkistettiin ja luokiteltiin. Lopuksi muodostettiin diskurssit.

²⁸ Jauho 2007, 35–40.

²⁹ Lehtonen 1995.

³⁰ Vaismoradi et al. 2013, 398–405.

³¹ Tuomi-Sarajärvi 2018, 109.

³² Pietikäinen & Mäntynen 2019, 68, 73.

³³ Vaismoradi et al. 2013, 398–405.

2 TAUSTATEEMAT

Tutkimuksen tuloksena syntyi teemat ja diskurssit. Teemat kertovat, mitä Kotiliesissä kerrottiin henkilökohtaisesta hygieniasta ja diskurssit, miten sitä perusteltiin. Teemoja löytyi neljä: tartunnat, lapset ja hygienia (ei tarttuvat taudit), hygienian syventäminen sekä peseytyminen ja raitis ilma. Teemoilla oli myös alateemoja, mutta tässä työssä avataan niitä vain rajallisesti. Teemoittelun lyhyt kuvaus toimii taustatietona diskurssien käsittelylle. Taulukossa 1 esitetään teemat ja diskurssit sekä se, mitä diskursseja kustakin teemasta löytyi.

Taulukko 1. Teemat ja diskurssit

DISKURSSIT					
TEEMAT	Isänmaallisuus ja kansanterveyden edistäminen	Järkiperaisyys (vakava sairaus ja/tai kuolemanvaara, muut järkisyyt)	Vastuu (vastuu itsestä, lapsista, kanssaihmisistä)	Henkilökohtainen hygienia osana terveydenhoidon kokonaisuutta	Kauneusarvot, esteettisyys ja hyvinvointitunne
Tartunnat	*	*	*	*	
Lapset ja hygienia (ei tarttuvat taudit)		*	*	*	
Hygienian syventäminen		*	*	*	*
Peseytyminen ja raitis ilma	*	*	*		*

Tartunnat Tulehdustautien aiheuttajiksi nimettiin bakteerit ja tartunta nähtiin keskeisenä syynä taudin puhkeamiseen. Perinnöllisyyttä ei enää pidetty merkittävänä tekijänä ja tätä korostettiin artikkeleissa. Tuberkuloosiin ajateltiin olevan tietty taipumus, mutta tätäkin pidettiin 1930-luvulla jo laajan kokonaisuuden kannalta sivuseikkana. Ulkoiset olosuhteet nähtiin myötävaikuttavina tekijöinä tarttuviin tauteihin ja erityisesti tuberkuloosiin. Tartunnan lähteeksi oli keuhkotuberkuloosissa nimetty sairas henkilö tai oireeton taudinkantaja ja tärkeää oli hänen hygieniansa ja jatkuva desinfektio hänen ympäristössään. Pelkoja taudin suhteen yritettiin hillitä, jotta oirehtivat olisivat uskaltaneet hakeutua hoitoon.³⁴

Miksi kammota parantolaan joutumista? Valoisissa, rauhallisissa suojissa väsyneen saapujan on hyvä levätä. Toverielämä ja monenlaiset vapaat harrastukset kukoistavat parantoloissa.³⁵

³⁴ Palmén, 'KL 1.1.1930, 12–13, 30.; Savonen, 'Suomen keuhkotauti näyttää nuorelta', 15.10.1937, 459, 470, 472; Savonen, 'Taudit tarttuvat ja leviävät, varokaa yskiviä ihmisiä', KL 1.3.1939, 152–153, 178.

³⁵ Savonen, 'Suomen keuhkotauti näyttää nuorelta', KL 15.10.1937, 459, 470, 472. Savonen oli terveystalitiikassa ja tuberkuloosityössä aikansa merkittävimpiä vaikuttajia.

Tuberkuloosi oli pitkään Suomessa eniten kuolemia aiheuttava tekijä ja keuhkotuberkuloosi oli nimenomaan työikäisten tauti.³⁶ 1930-luvulla Suomi oli Euroopassa niiden kolmen maan joukossa, joissa kuolleisuus tuberkuloosiin oli huomattavasti suurempi kuin muissa maissa.³⁷

Lapset ja hygienia (ei tarttuvat taudit) Lasten hampaiden heikko kunto ja huonon kunnon vaikutus lasten yleistilaan oli huolena hampaita käsittelevissä artikkeleissa. Erityisesti maitohampaiden hoitamattomuudesta kannettiin huolta. Tammisalo arveli artikkelissaan, että lapsista vain 2–4 %:lla olisi ollut terveet hampaat.³⁸ Imeväisten alkutaival oli artikkeleissa myös laajasti esillä. Lisäksi paneuduttiin sairaustilanteisiin. Artikkelit oli suunnattu äideille.

Äidit ovat usein epätietoisia siitä, miten lasten ensimmäisiä hampaita on hoidettava ja puhdistettava.³⁹

Imeväiskuolleisuus oli 1920-luvulla korkea ja suuri syy kuolleisuuteen oli tiedon puutteellisuus.⁴⁰ Lasten terveyden edistämiseen ja lastenhoidon ohjantaan (ja hygieniaan) Kotiliesi näytti panostavan erityisesti vuosina 1933–34. Lehdellä oli käytössään pätevä asiantuntija, sillä kyseisinä vuosina oli lehdessä seitsemän Toini Selinheimon artikkelia aiheeseen liittyen. Vuonna 1937 julkaistiin erityinen imeväisten hoitoon keskittynyt liite. Eri puolilla tehty valistus tuotti tulosta ja 1930-luvun lopulle tultaessa imeväisten kuolleisuus oli laskenut 7 %:iin.⁴¹

Hygienian syventäminen Artikkelit poikkesivat tyyliltään muista hygieniaan liittyvistä artikkeleista. Niiden tarkoitus oli toki neuvoa peruspuhtauteen ja peseytymiseen liittyvissä kysymyksissä, mutta ne paneutuivat myös hygienianhoitoon ennen kaikkea syventäen ja kauneudenhoitoon suunnaten.⁴² Ohjeet olivat tarkkoja ja niiden toteuttaminen vaati mahdollisuutta varata ylimääräistä aikaa oman itsen huoltamiseen.

Ensimmäinen vaatimus tukkaa hoidettaessa on ehdoton puhtaus ja siisteys. [...] Älkää siis jättäkö tervettä tukkaanne hoitamatta, kunnes se alkaa lähteä, tulee kiillottomaksi ja hilsettä rupeaa muodostumaan, vaan hoitakaa tukkaanne, sillä hyvin hoidettu tukka on mitä kaunein koristus.⁴³

³⁶ Kuusi 2003, 33. Muiden tuberkuloosityyppien tartuntojen ehkäisy oli hallittavampaa kuin keuhkotuberkuloosin. Keuhkotuberkuloosista käytettiin usein nimitystä keuhkotauti ja se oli ylivoimaisesti yleisin tuberkuloosin muoto.

³⁷ Harjula 2007a, 86.

³⁸ Tammisalo, 'Lasten maitohampaat ja niiden hoito', KL, 15.1.1933, 50–51.

³⁹ Jäntti, 'Maitohampaiden hoidosta', KL, 15.9.1939, 668.

⁴⁰ Kotioja 2020, 58.

⁴¹ Harjula 2007a, 99. Imeväiskuolleisuuden nopeaa laskua kuvaa se, että vuosisadan vaihteeseen verrattuna 1930-luvulla syntyneiden keskimääräinen elinikä nousi kymmenellä vuodella vuosisadan alkuun verrattuna.

⁴² Artikkeleissa käsiteltiin erityisesti kasvojen, käsien, kynsien, ihon, hiuksien ja jalkojen hoitoa.

⁴³ Lagerwall, 'Tervekin tukka kaipaa hoitoa', KL 15.2.1936, 142, 146.

Peseytyminen ja raitis ilma Peseytymiseen ja raittiiseen ilmaan on viitattu muissakin teemoissa, koska ne olivat hyvin keskeisiä asioita 1930-luvulla valistustyössä. Tässä teemassa artikkelit ovat sellaisia, joissa peseytyminen ja raitis ilma ovat keskiössä ja niistä kirjoitetaan omana ilmiönään.

Ennen kaikkea tuberkuloosin vastustamistyö johti siihen, että kansalaiskasvatuksen keskeisin teema oli hygienia. Sitä tuki terveydenhuollon tieteellistyminen uusine tutkimustuloksineen. Puhtauden vaatimus oli esillä jo 1800-luvun lopulla, mutta 1900-luvulla asia tuli entistä tärkeämmäksi ja 1930-luvulle tultaessa siihen kiinnitettiin suuresti huomiota. Käsien pesusta tuli kansalaiskasvatuksen myötä hyve. Tuomaala ilmaisi asian niin, että käsien pesulla ilmaistiin kansalaisuutta performanssityyppisesti.⁴⁴ Vuoteen 1933 mennessä asiasta oli jo ilmeisesti aika paljon puhuttu ja kirjoitettu, mutta Kotiliesi kantoi asiasta huolta. Artikkeliki käsienpesusta alkaa asian tärkeyttä korostaen.

Käsienpesu – sehän on niin yksinkertainen asia, ettei siinä pitäisi olla kirjoittamista! Mutta ehkä sentään!⁴⁵

⁴⁴ Tuomaala 2004, 256, 276–277, 356.

⁴⁵ Oili (nimimerkki), 'Käsien pesusta ja pesuvälineistä', KL 15.01.1933, 43.

3 DISKURSSIT

Analyysin tuloksena löytyi viisi päädiskurssia ja kolme aladiskurssia. Diskursseja kuvataan seuraavissa alaluvuissa lukuun ottamatta kauneusarvot, esteettisyys ja hyvinvointitunne -diskurssia. Siihen palataan lyhyesti johtopäätöksissä.

3.1 Isänmaallisuus ja kansanterveyden edistäminen

Tätä diskurssia aktivoi tartuntoihin, saunaan ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvät analyysiyksiköt. Suomi oli ollut itsenäinen vasta 12 vuotta 1930-luvun alussa ja kansalaisten terveydentila oli haastava. Vertailua muihin maihin tehtiin ja vedottiin yksittäisiin kansalaisiin hygieniaolojen parantamiseksi.

Muualla Euroopassa keuhkotauti on viime vuosikymmeninä huomattavasti vähentynyt ja meilläkin näyttää vihdoin käänne parempaan päin tapahtuneen. [...] Paljon on erikoisesti Suomen kodeillakin vielä tehtävää, [...].⁴⁶

Isänmaallisuus on liitetty vahvasti tuberkuloosinvastustamistyöhön. Tuberkuloosia vastaan taisteltiin yhtenä rintamana poliittisista näkökannoista välittämättä. Haluttiin näyttää muille valtioille, että Suomessa pystytään asialle tekemään jotain. Kansakunnalla oli kuitenkin vaativa tehtävä, kun se yritti saavuttaa takamatkalta rajanaapurit.⁴⁷

Saunan erityisyyttä suomalaisuudessa sekä sen yhteyttä puhtauteen tuotiin esille. Suomalaista saunaa pidettiin ”kaikkein vaikuttavimpana” tapana hoitaa ihoa ja saunan johdosta suomalaiset olivat ”eniten puhtautta harrastava kansa”. Aloitettiin myös artikkeli sanomalla, että ”sauna on kansallisyhteisyytemme” ja sen jälkeen kehoitettiin yhä parempaan hygienian hoitoon.⁴⁸ Sauna on ollut osa suomalaisten elämää monien vuosikatojen ajan. Nationalismin myötä se sai asemansa osana kansallista identiteettiämme.⁴⁹ Seesmeren väitöskirjan tutkittavien kertomasta välittyi, että saunominen on hyvin sidottu kulttuuriimme ja havaittavissa usealla tavalla: sauna paikkana, suomalainen kulttuuri ja oma menneisyys sekä kehon ja maiseman vuorovaikutus.⁵⁰

⁴⁶Savonen, ’Suomen keuhkotauti näyttää nuorelta’, KL, 1937, 15.10.1937, 776.

⁴⁷ Härö 1992, 11, 69.

⁴⁸ Dahlstrand, ’Finnien hoidosta’, KL 1.9.1930, 751; Kari, ’Kuinka pesen itseni’, KL 1.10.1934, 692; Selinheimo, ’Pikkulapsen kylpy’, KL 15.5.1933, 373.

⁴⁹ Edelsward 1991, 186–187.

⁵⁰ Seesmeri 2018, 264.

Isänmaallisuus näkyi myös kansalaisyksityyksiä artikkeleissa. Artikkeleissa lähdettiin ikään kuin puhtausta korostaen, puhtaus edellä - likaisuuttakaan tietenkään unohtamatta.⁵¹ Niissä suorasukaisesti osoitettiin asioita, joissa oli toivomisen varaa. Niissä ei esitetty dikotomisesti toivottua ja ei toivottua vaihtoehtoa, kuten esimerkiksi laajassa jakelussa ollut Suomen tyttöjen ja poikien oma terveysopas esitti monia asioita.⁵²

3.2 Järkiperäisyys

Järkiperäisyys diskussilla on kaksi aladiskurssia. Toinen aladiskurssi on vakava terveyshaitta ja/tai kuolemanvaara ja toinen muut järkiperäiset syyt.

Vakava terveyshaitta ja/tai kuolemanvaara Tämä diskurssi aktivoitui sellaisista analyysiyksiköistä, joissa oli kerrottu esimerkiksi bakteereista, basilleista, täistä ja karpäsistä. Bakteerit olivat jotain, joiden kuvattiin tulevan elimistöön tarttuissa taudeissa ja jota vastaan piti taistella ja taistelussa menestyttiin tai sitten ei.⁵³ Bakteeriton ympäristö esitettiin turvallisena ympäristönä. Kuvattiin hyvin yksityiskohtaisestikin, miten bakteerit leviävät. Kuvauksien tehoa lisättiin yhdistämällä ne vakavaan tautiin ja/tai kuolemanvaaraan.⁵⁴ Perusoletus oli, että lukija tietää jo bakteereista ja varmaan oli syytä ottaa selville asiasta, jos ei tiedä.

Nykyaikana tietää jokainen, että kurkkukipu useimmiten aiheutuu bakteeritartunnasta.⁵⁵

Toinen näkökulma oli, että suussa oli valmiina jo bakteerit ja niiden toimintaa piti hillitä. Lasten hampaiden tuhoutumisesta kirjoitettiin hyvinkin konkreettisesti ja kiertelemättä. Puhuttiin ruuan mätänemisestä suuhun, leukaluun pilaantumisesta ja suussa olevista märkäpesäkkeistä. Yleisesti voi sanoa, että tapa käsitellä hygieniakysymyksiä ja aihepiirit eivät vuosikymmenellä juurikaan vaihtuneet, mutta tapa puhua bakteereista ja muista tulehduksia/tauteja aiheuttavista tekijöistä ja niiden seurauksista jollain tavalla muuttui vähemmän pelottaviksi. Seuraavassa kaksi esimerkkiä. Ensimmäinen on vuodelta 1933 ja toinen vuodelta 1937.

⁵¹ Koski 2001 129–137. Myös Koski tuo esille, että kansakoulujen lukukirjoissa ja komiteamietinnöissä puhtaus oli ensisijalla ja likaisuutta käsiteltiin puhtauden kautta.

⁵² Salokannel & Savonen, 1935. Härön mukaan kyseistä opasta jaettiin vuosina 1935–40 kansakoulun päättäneille yhteensä noin 500 000. Härö 1992, 152.

⁵³ Söderström, 'Varjelkaa imeväisiä ja pikkulapsia tuberkuloositartunnan vaarasta', KL, 15.8.1931, 725–726.

⁵⁴ Åberg, 'Tänä vuonna emme huoli influenssaa', KL, 1.2.1936, 101.

⁵⁵ Voipio, 'Siskossa on kurkkutauti – tuleekohan meihin?', KL, 15.5.1939, 434.

Olen nähnyt niiden lentelevän lapsen suusta sisään ja nenästä ulos. Ja kärpänen jos mikä kuljettaa tauteja paikasta toiseen.⁵⁶

Kuinka vähän välitämme itsemme suojaamisesta niiltä tautibakteereilta, joita saamme käsiimme ja käsistä suuhumme käsitelyämme rahoja, käteltyämme vieraita ihmisiä [...] Kuinka moni meistä pesee kätensä aina kotiin tultuaan? [...] puhtaus on niiden pahin vihollinen.⁵⁷

Käsitykset tarttuvista taudeista olivat mullistuneet 1800-luvun lopulta lähtien, kun löydettiin bakteerit. Taistelu näitä tauteja vastaan konkretisoitui ja sai järjellisen perustan. Suhde elämänpiiriin muuttui vähitellen, kun tiedettiin paljain silmin näkymättömän vihollisen olemassaolo. Tosin paljon jäi ihmeteltävää, esimerkiksi se, miksi joku sairastui ja toinen ei, vaikka olosuhteet näyttivät ulospäin samanlaisilta ja jopa sairastuneella paremmilta.⁵⁸

Muut järkisyyt Useissa artikkeleissa vedottiin sananmukaisesti järkiperäisyyteen eli rationaalisuuteen omaan tai läheisen (yleensä lapsen) hygienian hoidossa. Ne asiayhteydet, joissa järkeen vedottiin eivät ole sellaisia, ettei niitä olisi pystynyt noudattamaan, vaan sellaisia, että lukija pystyi niistä selviytymään luettuaan aiheeseen liittyvän tietopuolisen artikkelin. Näin esimerkiksi hoitamalla finnejään järkiperustein.⁵⁹

Tosin analyysin kohteena olevat artikkelit olivat kaikki rationaalisia esityksiä ja voidaan ajatella, että ne perustelevat henkilökohtaisen hygienian noudattamista järkisyyllä. Huomattavaa on, että useissa artikkeleissa kirjoittaja ilmaisi tietävänsä omat ja lukijoiden rajoitukset ja artikkeleissa ohjattiin vastuuntuntoisesti henkilöitä kääntymään lääkärin puoleen tilanteen niin vaatiessa.

3.3 Vastuu

Vastuu diskurssilla on kolme aladiskurssia, jotka ovat yksilön henkilökohtainen vastuu omasta terveydestä, vastuu kanssaihmisistä ja kodin vastuu lapsista.

Henkilökohtainen vastuu omasta terveydestä Tähän diskurssiin kuuluvien aktivoitumisien sisällöissä neuvottiin lukijoille niitä keskeisiä asioita, joita tuli tehdä, jotta mikään tauti ei tarttuisi. Lisäksi kerrottiin, millaisia puhtauteen liittyviä toimenpiteitä voi tehdä, jotta elimistön eri osat

⁵⁶ Selinheimo, 'Vauvan oma vuode', KL 1.5.1933, 334.

⁵⁷ Oksanen, 'Onko uusi kotiapulaisenne terve?', KL 1.11.1937, 828.

⁵⁸ Harjula 2007a, 16, 21, 30; Härö 1992, 13; Tuomaala 2004, 270.

⁵⁹ Dahlstrand, 'Finnien hoidosta', KL, 1.10.1930, 752.

puhdistuisivat ja säilyisivät ehjinä. Näin yleismyrkytys ja paikalliset tulehdukset estettiin. Tämä kaikki kerrotaan, jotta Kotilieden lukijoilla oli mahdollisuus täyttää velvollisuutensa. Artikkeleissa ei suoraan – muutamaa artikkelia lukuun ottamatta - kerrottu, että kyse oli kansalaisen velvollisuuden täyttämisestä. Artikkelien kirjoittajat ja lukijat olivat kuitenkin tästä tietoisia. Joissain artikkeleissa tämä tuli esille pieninä moitteina, paheksuntana, kiitoksena, herättelevinä huudahduksina tai pysäyttävinä kysymyksinä. Lopuissa artikkeleissa ei ollut mitään merkkiä tällaisesta, vaan artikkelit olivat puhtaasti neuvoja antavia tai informaatiota jakavia.

Jotta kesän virkistyksestä olisi pysyvää hyötyä, on sangen tärkeää käsittää, mitä jokapäiväisiä velvollisuuksia meillä lisäksi on terveystämme, ainoaa todellista pääomaamme kohtaan.⁶⁰

Se, miksi kirjoittajat ja lukijat tiesivät velvollisuudesta, johtui siitä, että 1930-luvun yksilökohtainen hygienia kuului kansalaiskasvatukseen. Valistusta tehtiin ammattihenkilöiden ja kansanomaisesti kirjoitettujen terveydenhoitolehtien avulla. Tuberkuloosin torjuntapyrkimykset vauhdittivat hygieniavalistusta 1920- ja 1930-luvuilla ja se ulottui kaikille elämänalueille. Kansakoulu tuki myös tätä valistustyötä ja koululaisten kautta koteihin levisi tietoa.⁶¹

Terveyskansalaisuuden käsitteen avulla voidaan ajattelua tarkentaa. Jauhon ja Helénin mukaan kansalaisen velvollisuus kansakuntaa ja kansaa kohtaan oli terveys. Tehtävää toteutettiin suhtautumalla omaan terveyteen vastuullisesti. Tarkoituksena oli terveysvalistustyön avulla 1800-luvun lopulta alkaen kansalaistaa kaikki yksilöt. Edelleen Jauho ja Helén muotoilevat asian niin, että kansalaiskasvatukseen kuului ehdottomasti terveysvalistus ja yksilöllisen terveydenhoidon neuvonta. Nämä taas olivat kansalaisvelvollisuuksia ja merkki kansaan kuulumisesta.⁶²

kodin vastuu lapsen terveydestä Artikkeleissa tuli esille kolme seikkaa, joissa kodin vastuuta lasten henkilökohtaisen hygienian hoidossa korostettiin. Kaikkein vakavin oli lapsen tartuntataudeilta ja erityisesti tuberkuloosilta suojaaminen. Pienet lapset olivat erityisen alttiita saamaan tartuntoja ja niistä seuraukset saattoivat olla dramaattisia. Toiseksi artikkelien kirjoittajilla oli huolta lasten hampaiden hoidosta. Kolmanneksi käsiteltiin imeväisten ja pikkulasten henkilökohtaisen hygienian hoitoa.

⁶⁰ Åberg, 'Miten säilytän kesän suoman terveyden?', KL, 1.10.1935, 741.

⁶¹ Harjula 2007b, 27.; Turunen, 2014, 254, 276–277.

⁶² Jauho & Helén 2003, 13–15.

Artikkelien kirjoittajilla oli syvä huoli lasten terveydestä ja ohjeita vanhemmille annettiin hyvin yksityiskohtaisesti. Etenkin imeväisten lasten hoidosta kertovat artikkelit olivat useat pikkutarkkoja. Niitä kirjoitettaessa oli otettu huomioon, että lukijakunnassa voi olla vain vähän imeväisten hoidosta tietäviä ja nuoria äitejä. Artikkeleissa oli näkökulmana, että kodilla oli vastuu siitä, miten hygieniää toteutettiin, mutta se apu, mikä oli annettavissa artikkelin tekstin avulla, annettiin.

Vatiin upotetaan puhtaaseen veteen märät vaipat heti, kun lapsi on niistä vapautettu. Missään tapauksessa niitä ei saa sellaisenaan levittää kuivumaan, niin helppoa ja yksinkertaista kuin se olisikin,⁶³

Useassa artikkelissa todettiin, että vanhemmilla ei ollut tietoa siitä, miten hampaiden kanssa tuli toimia. Lasten hampaiden hoidosta artikkeleissa vastuutettiin kuitenkin äitejä. Vaikuttaisi siltä, että he saivat artikkelien kirjoittajilta vielä hieman enemmän ymmärrystä kuin muissa hygienia-asioissa.

Vanhemmat, joilla itsellään on usein hyvinkin katkeria kokemuksia omien hampaitensa huonoudesta ja niiden menetyksestä, tahtoisivat saattaa lapsensa onnellisempaan asemaan tässä suhteessa tietämättä kuitenkaan, miten tämä päämääli saavutettaisiin.⁶⁴

Tuberkuloosista kirjoitetuissa artikkeleissa tuotiin selkeästi esille, että kodit olivat ensisijaisia paikkoja, missä taudin ennaltaehkäisy piti tapahtua. Aivan pienille lapsille kodin hygieniakeinot eivät olleet riittäviä, vaan lapsi tulisi syntymänsä jälkeen erottaa perheestään noin kahdeksi vuodeksi, jos kodissa on tuberkuloosia sairastava henkilö.⁶⁵ Muutkin tarttuvat taudit olivat pienelle lapselle todella vaarallisia. Jopa nuhasta varoitettiin.

Tuskin tiedät, että nuha kuuluu tarttuvimpien tautien joukkoon ja vaikka se meillä aikaihmisillä on itsessään mitätön sairaus, voi se pienillä lapsilla saada peräti vaikeat muodot.⁶⁶

Eryteisesti perheiden äitien rooliin kuului kasvatus- ja hoitotyö. Tällainen arjen elämään liittyvä toiminta tuki lasten terveiksi ja vahvoiksi kasvamista. Heidän rinnallaan toimivat perheiden isät ja lasten opettajat.⁶⁷ Lehtonen tuo tutkimuksessaan esille, että 1800-luvun lopulla tuli uutena kotien merkityksen korostaminen ja perheelle ja erityisesti äideille annettiin tärkeä rooli. Se liittyi terveydenhoitolehtien omaksumaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen malliin. Uusi malli näyttäytyi

⁶³ 'Pikkupyökkii', KL, 1.11.1937, Kotilieden liite, no 6, kuuluu lehteen 21.

⁶⁴ Tammsalalo, 'Lasten maitohampaat ja niiden hoito', KL, 15.1.1933, 50.

⁶⁵ Söderström, 'Varjelkaa imeväisiä ja pikkulapsia tuberkuloositartunnan vaarasta', KL, 15.8.1931, 725–726.

⁶⁶ Selinheimo, 'Lapsen sairastamista jatkuu', KL, 1.1.1940, 14.

⁶⁷ Tuomaala 2004, 283; Malinen et al. 2021, 135. Malinen et al. mukaan naisilla oli 1930–1940-luvuilla hoivarooli, johon heidät oli ulkopuolisin odotuksin velvoitettu ja joka ajoittain teki elämän hyvin raskaaksi.

muun muassa lääkärin ja äidin yhteistyönä. Lääkärin vastuulla oli antaa hänellä oleva tieto perheenäidille. Äitien tehtävänä oli jakaa tätä tietoa siten, että siitä tuli osa perheen elämää. Äidit olivat lääketieteellisen tiedon soveltajia.⁶⁸ Tämä malli on myös nähtävissä Kotiliedessä. Lehti sai 1930-luvulla arvostettujen asiantuntijalääkäreiden kirjoittamia artikkeleja julkaistavakseen. Vaikka Kotiliesi ei ollut profiloitunut terveydenhoitolehdeksi, niin se näyttäisi kantaneen tämänkin osa-alueen osalta vastuutaan perheenemäntien valistamisessa. Kotiliesi käytti myös paljon sairaanhoitajien ja voimistelunopettajien asiantuntemusta. Kirjoittajat olivat pääasiassa naisia.⁶⁹

Tuberkuloosia vastaan taisteltiin voimakkaasti 1920- ja 1930-luvuilla. Ensisijainen tehtävä oli kodeilla. Komiteamietintöjä 1920-luvulla tehtiin kaksi ja päälinjana oli lasten ja kotien suojeleminen tartunnoilta. Moni komiteamietintöjen tavoitteista ei toteutunut, mutta tämä toteutui. Toimenpiteinä oli parantoloiden rakentaminen sekä neuvonta- ja valistustyö. Näiden painotuksista ja tuottamista tuloksista kiisteltiin aikanaan.⁷⁰ Kummankaan merkitystä ei voi väheksyä.

Vastuu kanssaihmissen terveydestä Oman henkilökohtaisen hygienian hoito ja vastuu lapsen hygienian hoidosta oli paljon useammin esillä kuin tämä aladiskurssi. Vastuu kanssaihmisistä liittyi aivan odotetusti ennen kaikkea keuhkotautiin, mutta myös muihin tarttuviin tauteihin. Kiinnitettiin huomiota siihen, miten mahdollisimman vähän tartutettaisiin toisia ihmisiä. Toisten seurassa oikeaan yskimistapaan tuli kiinnittää huomiota. Rohkaistiin, että sillä tavalla silloisen käsityksen mukaan jonkin verran voitiin rajoittaa tautien leviämistä.⁷¹

Toiseksi artikkelissa tuotiin esille, että aikuinen ihminen joutui joskus niin heikkoon kuntoon, että hänen hygieniastaan huolehti toinen aikuinen. Tämä oli vaativa tehtävä aikana, jolloin ei ollut hoitajan mahdollista suojautua hyvin. Hoitavan henkilön oli pidettävä huolta esimerkiksi potilaan yskösten käsittelystä. Tehtävän vaarallisuudesta huolimatta vastuu lähimmäisestä oli kannettava.⁷²

Ajatuksena näyttäisi olleen se, että ennen kaikkea aikuisten ihmisten piti pitää itse itsestään ja terveydestään huolta, koska oletettavaa oli, että kaikki eivät olleet omaksuneet niitä tapoja, joilla välttää toisiin tartuttamista. Savosen kirjoittaman artikkelin nimikin on 'Taudit tarttuvat ja leviävät,

⁶⁸ Lehtonen 1995, 87–88, 107. Perheen isillä oli enemmän yleisen hygienian (kodin olosuhteet) vastuu ja äideillä yksilökohtaisen hygienian vastuu.

⁶⁹ Yleensä valistustekstien kirjoittajat olivat ko. aikana pääasiassa miehiä. Kuusi 2003, 52, Lähteenä olevien tekstien kirjoittajista osa lääkäriasiantuntijoista oli miehiä. Kaikki muiden artikkelien kirjoittajat olivat naisia.

⁷⁰ Härö 1992, 87–88.

⁷¹ Rantasalo, 'Kodit voivat torjua tarttuvat taudit', KL, 15.11.1939, 811.

⁷² Jenny M., 'Me tarvitsemme paperisia – nenäliinoja', KL, 1.11.1933, 723.

varokaa yskiviä ihmisiä' eikä 'Taudit tarttuvat ja leviävät, varokaa yskimästä päin toisia ihmisiä'. Kansakoulua käynneille ja muuten terveysvalistuksen vaikutuksenalaisille henkilökohtaisen hygienian edellyttämät tavat olivat jo tuttuja ja edellytyksiä tapojen omaksumiselle oli.⁷³

3.4 Henkilökohtainen hygienia osana terveydenhoidon kokonaisuutta

Monissa artikkeleissa tuotiin esille, että henkilökohtainen hygienia ei ole riittävä kokonaisuuden kannalta ja henkilökohtainen terveydenhoito on laaja kokonaisuus. Toisissa taas kerrottiin henkilökohtaisen terveydenhoidon kokonaisuudesta ja osana sitä käsiteltiin henkilökohtaista hygieniaa. Kokonaisuudessa kiinnitettiin huomiota – painopisteen vaihdelta – lepoon, ravintoon, liikuntaan, auringonvaloon, ihmissuhteisiin, sielunvoimien hoitamiseen ja hygieniaan.

Päivittäinen terveydenhoito – se on äärettömän epämääräinen käsite, jota jos mitään voi tietysti tulkita monella tavalla. [...] olemassa yleisiä näkökohtia, joiden huomioon ottaminen on kaikille hyödyksi. [...] Henkilökohtainen terveydenhoito on lopulta terveiden elintapojen noudattamista.⁷⁴

Artikkeleista välittyi, että taistelu tuberkuloosia vastaan tarvitsi kaikki saatavilla olevat keinot käyttöön ja kokonaisuuden huomioiminen oli tärkeää, ei vain henkilökohtainen hygienia. Periaatteet, joita noudatettiin tuberkuloosityössä, pätivät myös muihin tartuntatauteihin. Tuberkuloosia käsittelevissä kahdessa artikkelissa tuotiin esille, että on kyse olosuhteista yhteiskunnassa ja/tai muista ulkoisista olosuhteista. Savonen kertoi myönteisenä kehityksenä perustetun valtion komiteat, joissa toisessa pohdittiin, miten maaseudulla asuvien asumisolaja voitaisiin parantaa ja toisessa tutkittiin suomalaisten ravitsemusta. Samassa artikkelissa Savonen totesi kuitenkin myös, että virallisilla piireillä on edelleen heikko omatunto koskien terveydenhoidon asioita.⁷⁵

Lasten hampaita käsittelevissä artikkeleissa oli myös esillä, miten hampaiden hoito on kokonaisuus ja alkaa jo lapsen ollessa äidin kohdussa ja on riippuvainen ravinnosta. Kuten edellä on tullut esille, niin lapsen hampaiden hoito oli kysymys, joka oli useasti 1930-luvun aikana esillä Kotiliedessä. Hampaiden hoidossa ei tuotu esille yhteiskunnallisia olosuhteita, vaan kirjoitettiin vanhempien tietämättömyydestä hampaiden hoidosta ja maaseudun ja kaupungin olosuhteiden erilaisuudesta.

⁷³ Lehtonen, Puhtaan elämän jäljillä, 1995, 73. 'Terveydenhoitoa ja tautien todellista ennaltaehkäisyä ja vastustusta pidettiin itse asiassa mahdollisena vasta, kun koko kansa lapsuudesta saakka on oppinut tuntemaan terveyden ehdot ja lait.'

⁷⁴ Åberg, 'Miten säilytän kesän suoman terveyden', KL, 1.10.1935, 741, 760.

⁷⁵ Palmén, 'Kirurgisesta tuberkuloosista', KL 1.1.1930, 13; Palmén 'Rauhastuberkuloosista', KL 1.3.1935, 182; Savonen, 'Suomen keuhkotauti näyttää nuorelta', KL, 15.10.1937, 472., Härö 1992, 11, 88. Toisaalta Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistyksen historiassa kerrotaan, että tuberkuloosilla oli 1940-luvulle asti erityinen asema terveystaloudessa vuodesta 1917.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten aiemmin on todettu Kotiliesi ei ollut terveydenhoitolehti ja niiden asioiden käsittely ei kuulunut sen prioriteetteihin. Ainakin, jos ajattelee kulloisenkin lehden asia-artikkelien aihepiirejä ja niihin käytettyjä sivumääriä, niin painopiste oli käsitöissä, ruuanlaitossa ja muissa taloudenhoitoon liittyvissä asioissa. Kymmenen vuoden aikana julkaistiin siis 60 artikkelia, joissa puhuttiin henkilökohtaisesta hygieniasta valistusmielessä.⁷⁶ Se, mikä oli yllättävää, vaikka artikkeleja oli vain tämän verran, niin artikkeleissa kirjoitettu muodosti hyvän valistuskokonaisuuden. Artikkelien sisällöt myötäilivät kuluneen vuosikymmenen keskeisiä kysymyksiä. Aunila on väitöskirjassaan todennut, että sota-aikana Kotiliedessä julkaistut asiat ovat virallisesti oikein ja lehteä voi pitää luotettavana, koska kyseessä oli viranomaisten antama tieto. Samoin voi olettaa valistusteksteissäkin, sillä kirjoittajat olivat asiantuntijoita ja/tai vastuullisissa viroissa.⁷⁷

Kotiliesi oli kaupallinen lehti. Aikasalo on tuonut väitöskirjassaan esille, että kaupallisten lehtien piti kirjoittaa lukijoitaan miellyttävistä asioista.⁷⁸ Tämä ei henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvien artikkelien sisällöissä näkynyt. Tapa, millä kirjoitettiin tosin jonkin verran vaihteli kirjoittajasta riippuen. Joillain kirjoittajilla oli hyvinkin lempeä ja ymmärtäväinen tapa lähestyä lukijan maailmaa. Osa kirjoittajista oli tyyliltään määrätietoisempia ja käskevämpiä. Näissäkin kirjoituksissa vaikutti siltä, että kirjoittaja tietää vaikeuksista, joita hygienian noudattamisessa on. Tekstejä kirjoitettiin selkeästi aikuisille ihmisille.

Paitsi se, mitä artikkeleissa kirjoitettiin, niin myös se, miten asioista kirjoitettiin eli diskurssit - isänmaallisuus ja kansanterveyden edistäminen, järkipöryisyys, vastuu ja henkilökohtainen hygienia osana terveydenhoidon kokonaisuutta - vastasivat vuosikymmenen linjaa. Hygieniakasvatus oli keskeinen osa kansalaiskasvatusta ja Kotiliesi oli mukana tässä työssä. Kotiliedessä viesti oli osoitettu äideille, joilla oli paitsi päävastuu perheessään henkilökohtaisen hygienian toteuttamiseen ohjaamisessa, mutta myös lääkärin tietojen soveltamisessa. Kansalaiskasvatusta toteutettiin järjestelmällisesti kansakouluissa, mutta myös lääkäreiden ja muun terveydenhuoltohenkilökunnan kautta.⁷⁹ 1930-luku oli tuberkuloosivalistuksen jakamisen voimakasta aikaa. Onkin mielenkiintoista,

⁷⁶ Mainoksia ja fiktiivisiä kertomuksia en ottanut lähteiksi.

⁷⁷ Aunila 2020, 111–112.

⁷⁸ Aikasalo 2001, 21.

⁷⁹ Tuomaala 2004, 160–311.

että huolimatta tästä muualla tehtävästä työstä ja ehkä juuri siksi Kotiliesikin halusi olla järjestelmällisesti mukana valistustyössä.⁸⁰

Palaan vielä Kauneusarvot, esteettisyys ja hyvinolontunne -diskurssiin. Tämä diskurssi poikkesi muista diskursseista. Muut diskurssit olivat yhteen kietoutuva verkko, jota yhdisti selkeästi tuberkuloosin vastustamistyön synnyttämät käytännöt. Ne olivat tavalla tai toisella yhteydessä toisiinsa. Tarve käytäntöjen vahvistamiseen oli suuri, koska tuberkuloosiin kuoli 1930-luvulla joka tunti keskimäärin yksi suomalainen.⁸¹ Hygieniakäytännöt vahvistuivat vastustustyön kautta ja niitä noudatettiin muissakin taudeissa ja tilanteissa.⁸² Lauseet, lausekkeet tai asiakokonaisuudet, joista kauneusarvot, esteettisyys ja hyvinolontunne -diskurssi aktivoitui, olivat lähtökohdaltaan henkilökohtaisen hygienian noudattamista, mutta niissä mentiin pidemmälle ja ne olivat jo osittain kauneudenhoitoa. Tämä diskurssi oli hyvin pitkälti yhteneväinen *Hygienian syventäminen* -teeman kanssa. Kotiliesi ei alun alkaenkaan 1920-luvulla kuitenkaan antanut meikkaamisohjeita, vaan sen tapa lähestyä asiaa oli luonnollisuus ja korostettiin kauneudenhoidon olevan osa terveydenhoitoa.⁸³ Tämä linja jatkui 1930-luvulla. Lähteenä olevissa artikkeleissa mainittiin esimerkiksi puuteri, mutta silloinkin korostettiin, että se piti olla ihon väristä eli luonnollista.

Vaikuttaisi, että Kotilieden toimituskunta teki tiivistä yhteistyötä terveydenhuollon ammattilaisten kanssa, koska selkeästi artikkelien sisällöt olivat aikakauden kriittisiä kysymyksiä ja kokonaisuus asiantuntemuksella laadittu. Sairaanhoidtajien ja voimistelunopettajien artikkelit olivat hyvin käytännöllisiä arjen opastuksia, kun taas lääkäreiden artikkelit olivat enemmän popularisoidun tieteen tyyppisiä, vaikkakin sisälsivät jonkin verran käytännön ohjeitakin.

Jatkotutkimusaiheita tutkielman tekemisen aikana syntyi monia. Kotilieden hygieniavalistuksen vertailu eri vuosikymmenillä aina 1920-luvulta 1970-luvulle olisi mielenkiintoista. Kontekstoivina tekijöinä voisi olla muun muassa lääketieteen kehitys, sota-aika, säännöstely ja hyvinvointiyhteiskunnan synty. Kiinnostus heräsi myös siihen toimitukselliseen työhön, jota Kotiliedessä tehtiin. Olisiko mahdollista selvittää, millaisten prosessien kautta päädyttiin lehtien

⁸⁰ 1930-luvun terveystaloustyötä voidaan tarkastella ihannekansalaiseksi kasvattamisen näkökulmasta. Esim. Tuomaala 2004, 255; Harjula, 2007b, 39.

⁸¹ Savonen 1935, 12–14. Tuberkuloosiin kuoli vuodessa noin 7000 ihmistä.

⁸² Jauho 2007, 382. Edelleen vuosikymmenienkin jälkeen nämä käytännöt toimivat. Jauho toteaa väitöskirjansa päätteeksi: '...vaikka tuberkuloosi on 'voitettu', huoltolat suljettu ja parantolat muutettu muihin tarkoituksiin, monet tuberkuloosibakteerin torjunnan synnyttämät käytännöt ja käsitykset ovat edelleen keskuudessamme.'

⁸³ Töyry 2005, 286; Turunen 2011, 172.

sisällöissä tiettyihin artikkeleihin/asiakokonaisuuksiin esimerkiksi 1930-luvun lehdissä? Kolmanneksi kiinnostavaa olisi tutkia Kotilieden mainoksien välittämää viestiä henkilökohtaisesta hygieniasta.

5 LÄHTEET

Kotiliesi 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939

6 TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aikasalo, Päivi, *Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia*. Vammalan Kirjapaino Oy: Vammala, 2000.

Aunila, Seija, *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa? Naisihanteen muodostuminen ja muokkautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2020.

Edelsward, L. M., *Sauna as Symbol: Society and Culture in Finland*. Peter Lang Publishing: New York, 1991.

Harjula, Minna, 'Irti kivulloisuuden kahleista'. Teoksessa: Häggman, Kai & Haapala, Pertti (toim.) *Suomalaisen arjen historia. Modernin Suomen synty*. WSOY: Porvoo, 2007a, 82–99.

Harjula, Minna, *Terveiden jäljillä. Suomalainen terveyspolitiikka 1900-luvulla*. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere, 2007b.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/68037/terveyden_jaljilla_2007.pdf?sequence=3&isAllowed=y Luettu 15.8.2023.

Helén, Ilpo & Jauho, Mikko, 'Terveyskansalaisuus ja elämänpolitiikka'. Teoksessa Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.) *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Tammer-Paino: Tampere, 2003, 13–32.

Hietala, Marjatta, *Eugeniikan ja rotuhygienian tausta ja seuraukset*. Tieteessä tapahtuu 27:8 (2009).
[file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/2559-Artikkelin%20teksti-6050-1-10-20091209%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/2559-Artikkelin%20teksti-6050-1-10-20091209%20(3).pdf)
 Luettu 25.10.2023.

Häkkinen, Antti, 'Suomen 1930-luvun lama, köyhyys ja kansalaisten terveys'. Teoksessa: Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Kinnunen, Tiina (toim.), *Lisää tällaista!* Marianne Junilan juhlakirja. Oulun Historiaseura ry: Oulu, 2015, 55–67.

Härö, A. Sakari, *Vuosisata tuberkuloosityötä Suomessa*. Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistys: Helsinki, 1992.

Jauho, Mikko, *Kansanterveysongelman synty. Tuberkuloosi ja terveyden hallinta Suomessa ennen toista maailmansotaa*. Tutkijaliitto: Helsinki, 2007.

Koski, Leena, *Hyvän lapsen ja kasvattamisen ideaalit*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura: Turku, 2001.

Kotioja, Eeva, *Hyvän lapsuuden rakentajat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto 1920–2020*. Kustannusosakeyhtiö Siltala: Helsinki, 2020.

Kuisma, Markku, 'Modernia Suomea rakentamassa'. Teoksessa: Häggman, Kai & Haapala, Pertti (toim.) *Suomalaisen arjen historia. Modernin Suomen synty*. WSOY: Porvoo, 2007, 8–45.

Kuusi, Hanna, 'Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen'. Teoksessa Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.) *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Tammer-Paino, Tampere, 2003, 33–57.

Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki A., *Kaupunkitalous*. Gaudeamus: Helsinki, 2004.

Lehtonen, Turo-Kimmo, *Puhtaan elämän jäljillä. Huoli hygieniasta suomalaisissa terveydenhoitolehdissä 1889–1900*. Kuluttajatutkimuskeskus: Helsinki, 1995.

Malinen, Antti & Eilola, Jari & Frigren, Pirita, 'Perheyhteisö modernisoituvassa yhteiskunnassa: Ihanteet ja eletty arki' Teoksessa Markkola, Pirjo & Niemi, Marjaana & Haapala, Pentti (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2, Yhteisöt ja identiteetit*. Vastapaino: Tampere, 2021, 125–158.

Malmberg, Raili, 'Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina'. Teoksessa Uino, Ari & Malmberg, Raili & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Kallio, Veikko (toim.), *Aikakauslehdistön historia 8, Yleisaikakauslehdet*. Kustannuskiila Oy: Kuopio, 1991, 191–292.

Mattila, Yrjö, *Suuria käännekohtia vai tasaista kehitystä? Tutkimus Suomen terveydenhuollon suuntaviivoista*. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy: Tampere, 2011.

Mikkeli, Heikki, 'Terveys ihanteena – terveys elämäntapana'. Teoksessa Joutsivuo, Timo & Mikkeli, Heikki (toim.), *Terveyden lähteillä. Länsimaisen terveyskäsitteiden kulttuurihistoria*. SHS, Helsinki, 1995, 9–30.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne, *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino: Tampere, 2019.

Salokannel, Artturi & Savonen, Severi, *Suomen poikien ja tyttöjen oma terveysopas*. Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistys: Helsinki, 1935.

Seesmeri, Laura, *Sauno itsellesi menneisyys*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Vantaa, 2018.

Tilastokeskus, *Väestö ja yhteiskunta, Väkiluvun kehitys vuodesta 1749*.
https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vakiluvun-kehitys Luettu 13.8.2023.

Tuomaala, Saara, *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi*. SKS: Helsinki, 2004.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 2018.

Turunen, Arja, 'Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?': naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumishjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki, 2011.
<https://jyu.finna.fi/Record/iykdok.1162450?sid=> Luettu 14.8.2023.

Turunen, Arja, 'Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle'. *Media & Viestintä* 37:2 (2014), 38–56, doi: <https://doi.org/10.23983/mv.62866.Varhaiset> Luettu 14.8.2023.

Töyry, Maija, *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi, 2005.

Vaismoradi Mojtaba, Turunen Hannele & Bondas Terese, 'Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study'. *Nursing and Health Sciences* 15, 2013, 398–405.